

MAKROMOLEKULÁRNÍ LÁTKY

Makromolekulární chemie – samostatná chemická disciplína.

Stavební (*monomerní*) jednotka – pravidelně opakující se část makromolekuly.

Polymerační stupeň - udává počet měrů v makromolekule ($n = 10 - 10^6$)

- $n < 10$ (oligomery)
- $n > 10$ (polymery)

Relativní molekulová hmotnost molekul: $10^4 - 10^7$

Rozdělení polymerů – podle původu

- a, přírodní
  - původní (polysacharidy)
  - modifikované (umělé hedvábí)
- b, syntetické

Přírodní (mají složitější strukturu):

- I. Polysacharidy (z monosacharidů)
- II. Proteiny (z aminokyselin)
- III. Nukleové kyseliny (z nukleotidů)
- IV. Polyterpeny (z isopreových jednotek)

Syntetické: I. Podle vzniku

- polymery
- polykondenzáty
- polyadukty

II. Podle tvaru molekul

- lineární
- rozvětvené
- zesíťované
- prostorově zesíťované

III. Podle chování za zvýšené teploty

- **termoplasty** (stávají se plastickými, mohou se tvarovat)
- **termosety** (zahříváním se mění chemické vlastnosti, ztrácí plastičnost)

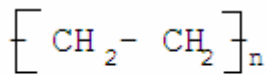
1. POLYMERY

- vznikají spojováním měrů, vzniklá makromolekula bez vedlejšího produktu
- mér musí obsahovat π vazbu
- pokud jsou méry různého druhu vznikají kopolymery

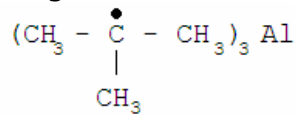
Polymerace (řetězová reakce) $\left\{ \begin{array}{l} \text{radikálová (peroxidické prostředí)} \\ \text{iontová} \text{ — } \begin{array}{l} \text{kationtová (prostředí kyselé)} \\ \text{aniontová (prostředí zásadité)} \end{array} \end{array} \right.$

Polymerace má tři stádia

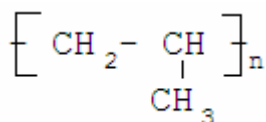
- iniciace
- propagace
- terminace

Přehled polymerů**POLYETHYLEN (PE)**

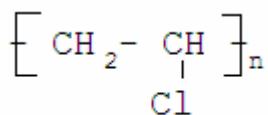
- používá se Zieglerův-Nattův katalyzátor (isobutylaluminium + TiCl₄)

- mér -> eten -> plyn
- zdroj: krakování ropy, dehydratace ethanolu, hydrogenace ethynu, dehydrogenace ethanu
- zpracovává se:
  - a, lisováním (desky, vykládání nádob pro korozivní kapaliny).
  - b, vstřikováním (kelímky, vědra, vaničky)
  - c, nanášení (obalový materiál)
- postup výroby: výroba monomeru, čištění monomeru, polymerace, čištění polymeru, zpracování polymeru

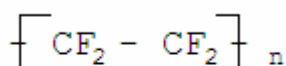
POLYPROPYLEN (PP)

- izotaktický: CH₃ na jedné straně, dají se vyrábět vlákna (spřádání)
- syndiotaktický: CH₃ se pravidelně střídá (nahoru, dolů)
- ataktický: CH₃ nepravidelně uspořádané, vzhledem k rovině proložené řetězcem
- zdroj: při zpracování ropy, dehydrogenací propanu
- užití: elektroizolační materiál, zdravotnické potřeby (lze sterilizovat), textilní vlákna, obalová technika

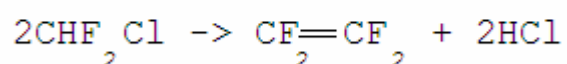
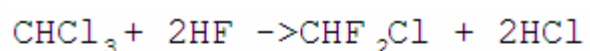
POLYVINYLCHLORID (PVC)

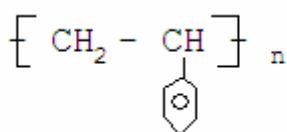
- bez změkčovadel na tvrdé výrobky (NOVODUR, tyče, trubky)
- se změkčovadly na elastické výrobky (umělá koženka, pláštěnky, hadice, podlahoviny)
- výroba méru: $\text{HC}\equiv\text{CH} + \text{HCl} \rightarrow \text{CH}_2=\underset{\text{Cl}}{\text{CH}}$

POLYTETRAFLUORETHYLEN (PTFE) – užití: povrchní úprava lyží, kuchyňské nádobí, chemický průmysl (odolný k vyšším teplotám)

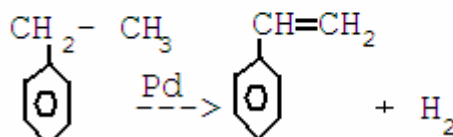
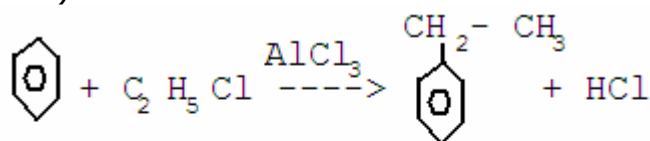
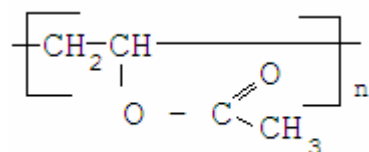
- výroba méru:

POLYSTYREN (PS)

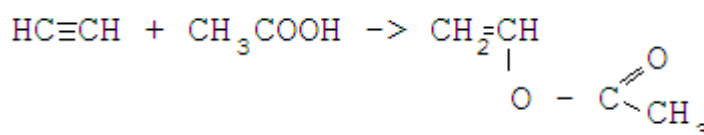
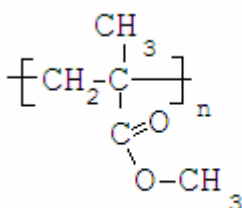
- **užití:** misky, věšáky, skříňky radiopřijímačů televizorů, výroba kopolymérů. Pěnový polystyren se užívá jako obalový a izolační materiál (stavebnictví).

- **výroba méru:**

POLYVINYLACETÁT (PVAC)

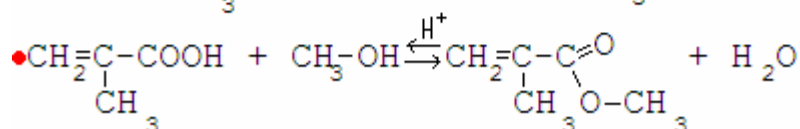
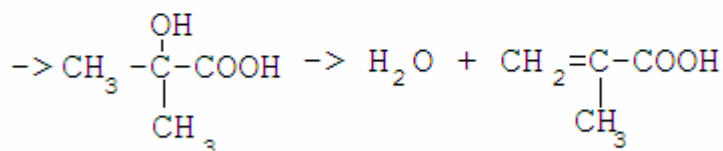
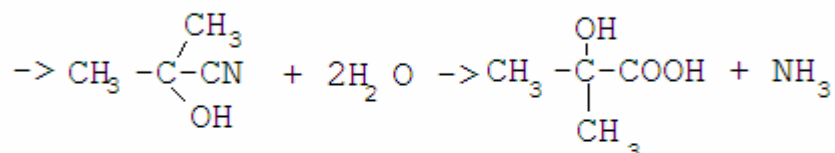
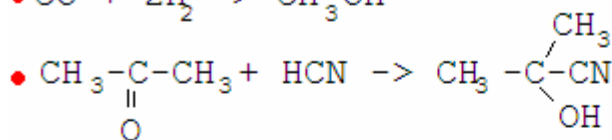
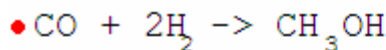
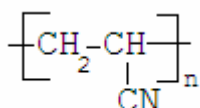
- **užití:** impregnace textilu a papíru, emulzační nátěrové látky (latex – rozpustné ve vodě), zdravotně nezávadné, výroba lepidel.

- **výroba méru:**

POLYMETHYLMETAKRYLÁT (PMMA)

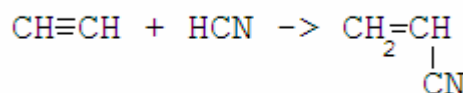
- **užití:** v dopravě, kryty, zasklívání oken, zubní protézy, kostní a kloubní chirurgie, konzervování biologických preparátů.

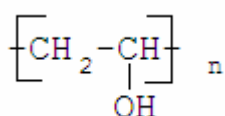
- **výroba méru:**

POLYKRYLONITRIL (PAN)

- **užití:** pletací příze, tkaniny

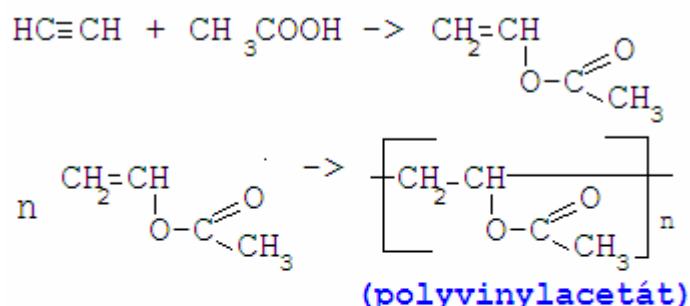
- **výroba méru:**

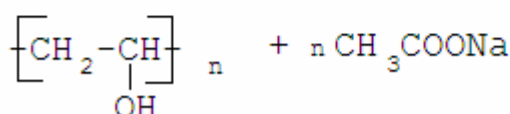
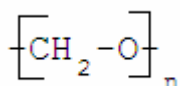
POLYVINYLALKOHOL

- **užití:** vlákna na šití v chirurgii, náhrada želatiny v potravinářství, impregnace papíru a textilu. Fotografické emulze.

- **výroba méru:**

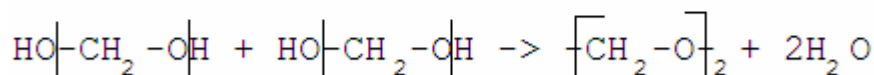
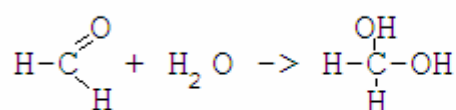
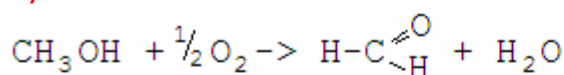
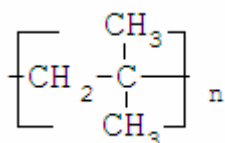

působením NaOH v lihu vzniká

POLYFORMALDEHYD

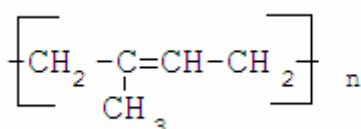
- **užití:** obalová technika, součást čerpadel, elektrotechnické součástky.

- **výroba méru:**

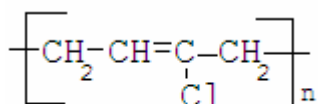
POLYISOBUTEN

- **užití:** mazací oleje, kaučuk

- **zdroj méru:** ropa

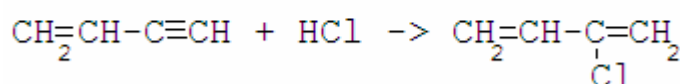
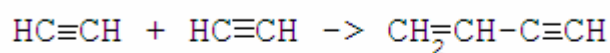
POLYISOPREN

- **užití:** přírodní kaučuk, výroba gumy (vulkanizace)

POLYCHLOROPREN

- **užití:** chloroprenový kaučuk

- **výroba méru:**

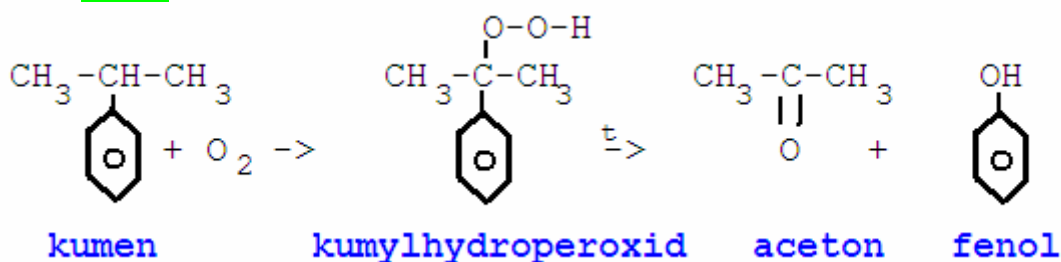
2. POLYKONDENZÁTY

Polykondenzace (není reakce řetězová) – vznik makromolekuly + nízkomolekulární látka (např.: H₂O, HCl). Jde o stupňovitou reakci (v průběhu se dá ovlivňovat).

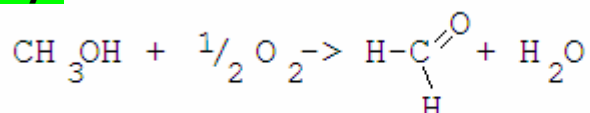
FENOPLASTY (fenolformaldehydové pryskyřice)

Zdroje výchozích látek (součást lehkého a středního oleje).

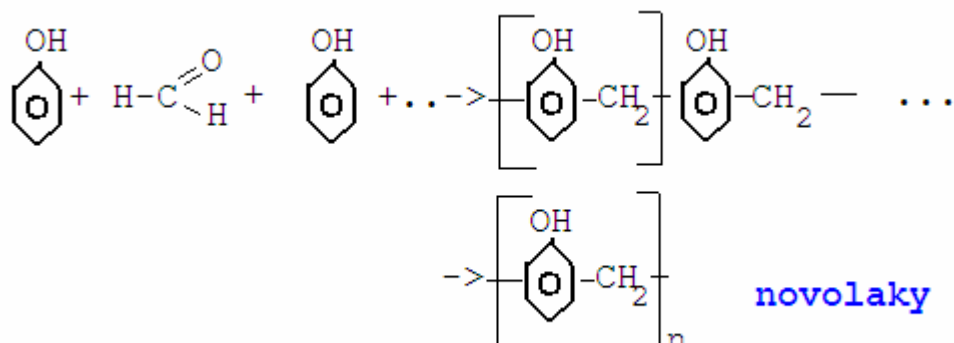
Fenol – frakční destilace černouhelného dehtu

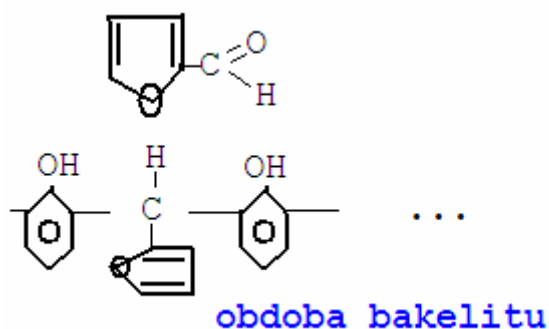
Formaldehyd

1) Fenol + Formaldehyd – (kyselé prostředí)

Místo formaldehydu lze i použít **Fural**

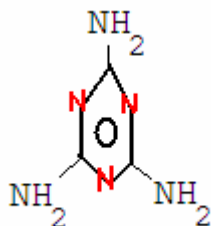

- **užití**: impregnace papíru, dřeva, textilu, iontoměnič (katexy) – z OH se odštěpuje H⁺ a nahrazuje se jiným kationtem.

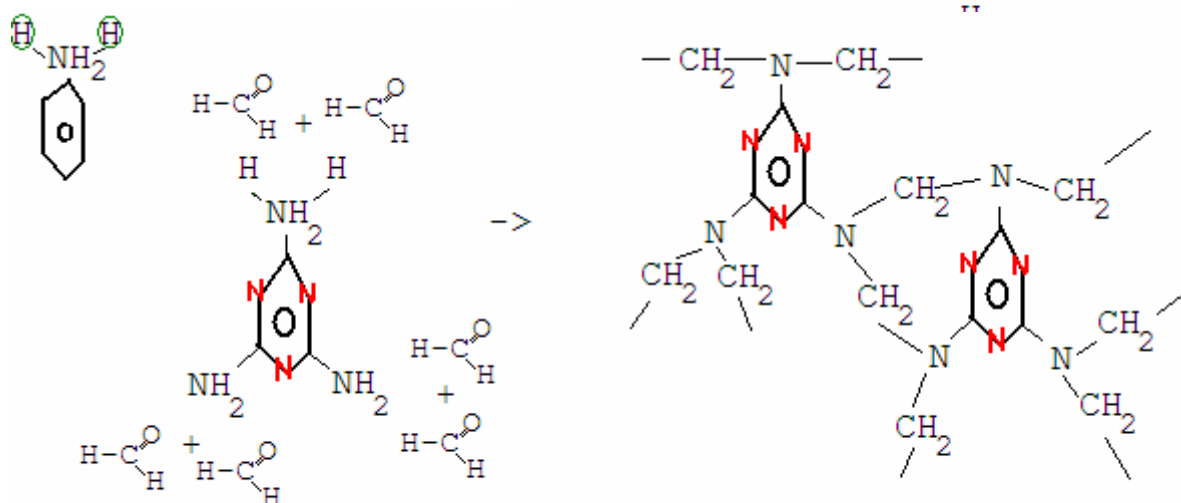
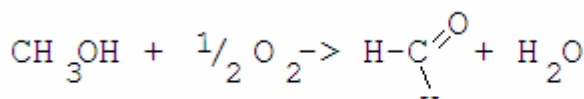

MELAMINFORMALDEHYDOVÉ PRYSKYŘICE

Výchozí látky: **Melamin** (2, 4, 6 triamin - 1, 3, 5 triazin , heterocyklická sl.)

Formaldehyd

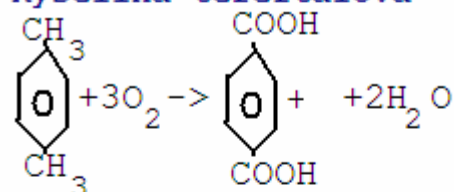

- **užití:** nemačková úprava bavlněných tkanin, lepidla, nátěrové hmoty, tvrzení vrstevnaté hmoty s papírem – UMAKARD

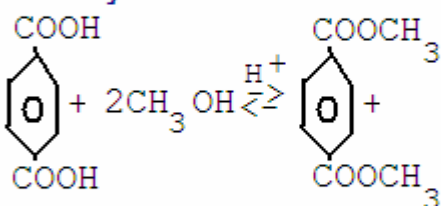
POLYESTERY

Polyesterová vlákna – kyselina tereftalová + ethandiol (nebo dimethylester *)

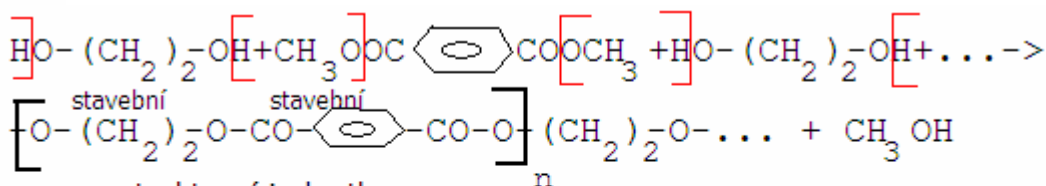
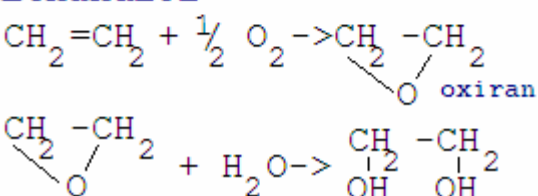
Kyselina tereftalová

Dimethylester

Ethandiol

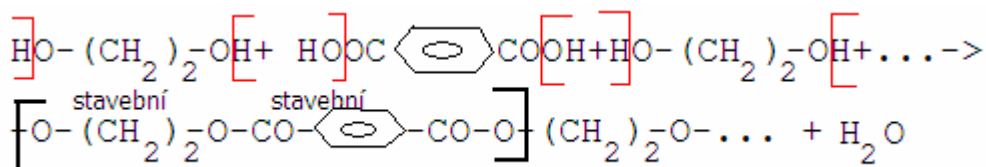

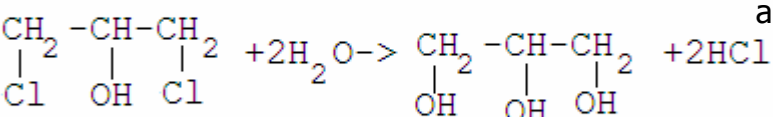
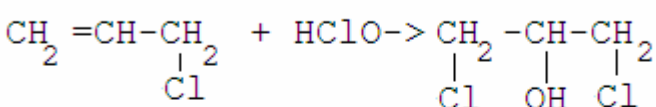
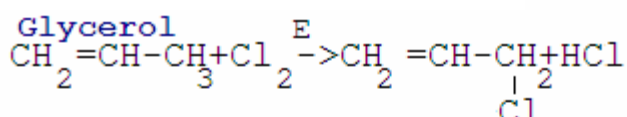
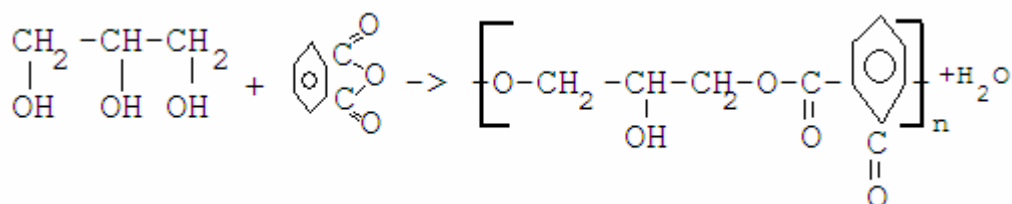
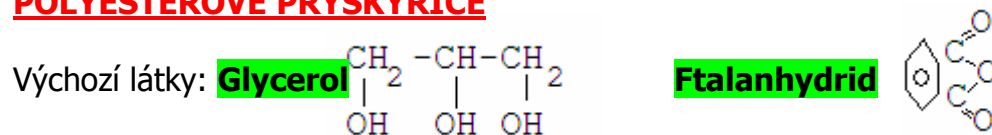
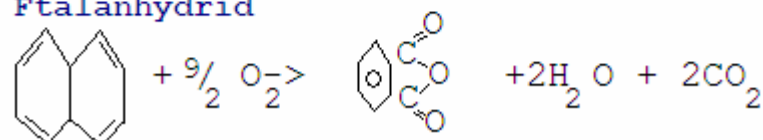
strukturní jednotka

Nejjednodušší uspořádání mezi stavebními jednotkami

(v některých případech se stavební=strukturní: $[-\text{CH}_2-\text{CH}_2-]_n$)

- **užití:** tesil, terylén, vlákna pevná, pružná a nemačková

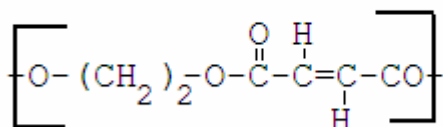
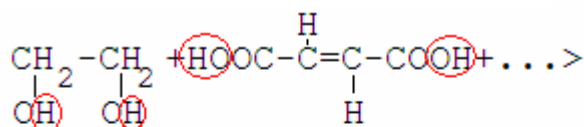
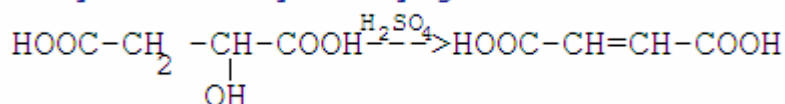

POLYESTEROVÉ PRYSKYŘICE**Ftalanhydrid**

- **užití:** pevná látka, sklolamináty (polyesterní pryskyřice + skleněná vlákna. Pevnost skoro jako u oceli – pevnost v tahu (vlastnost skleněného vlákna) a pevnost v ohybu (vlastnost pryskyřice). Konstrukční materiál (nábytek, lodě, karosérie aut).

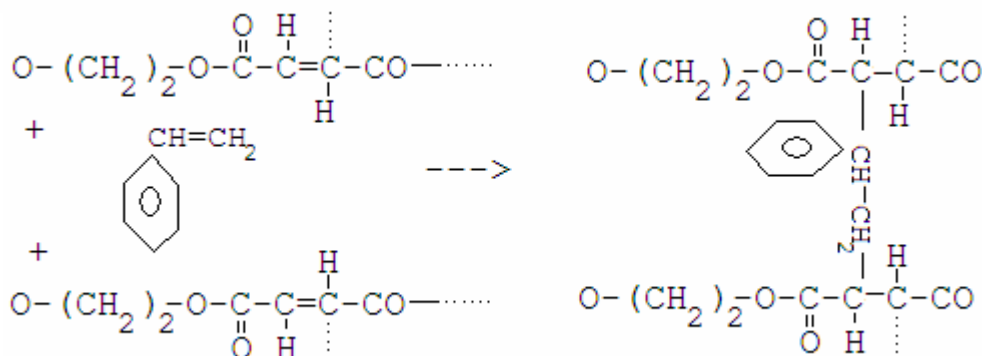
NENASYCENÉ POLYESTEROVÉ PRYSKYŘICE

Alkohol (ethandiol, glycerol) + nenasycené dikarboxylové kyseliny nebo jejich anhydridy (fumarová E, maleinová Z)

Dehydratace kyseliny jablečné

strukturní jednotka

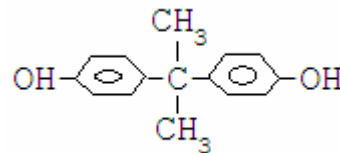
- **užití:** sklolamináty
Bez vytvrzení polyesterové laky

Vysycení dvojných vazeb pomocí styrenu

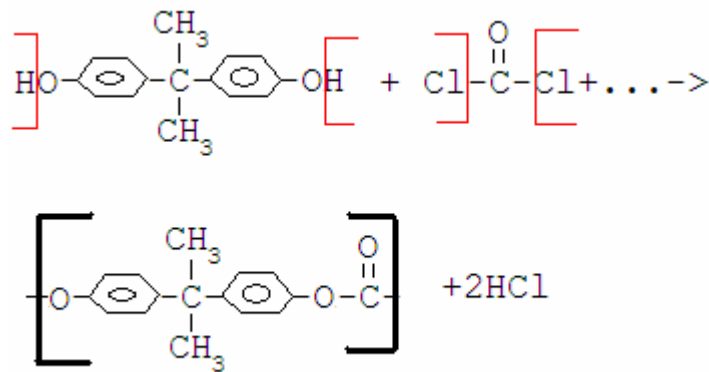

POLYKARBONÁTY

Výchozí látky:

Dvojsytný fenol (dian)**Fosgen**

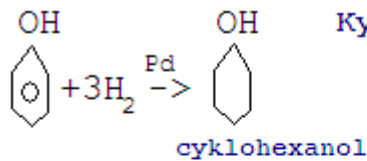
Fosgen: vedení generátorového plynu a chloru přes aktivní uhlí

- užití: žáruvzdorný elektroisolační materiál, fotografické filmy

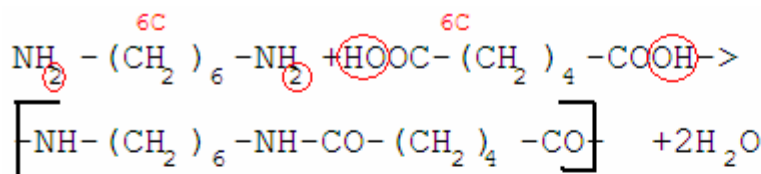
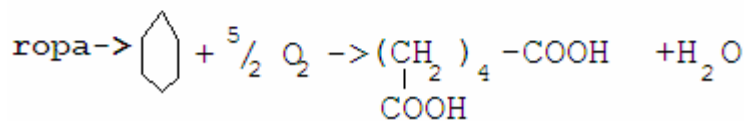
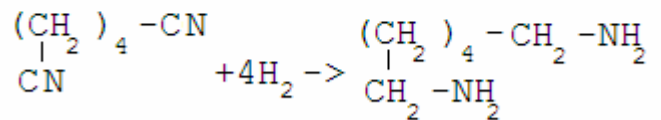
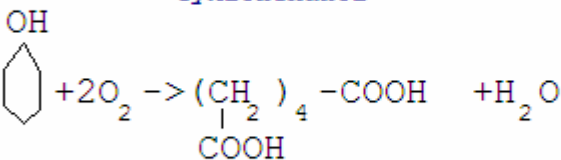
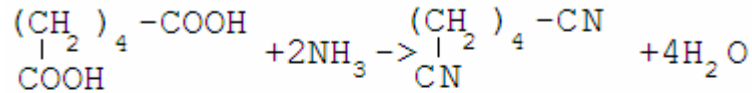
POLYAMIDY

a) diamin (hexan-1,6-diamin) + dikarboxylová kyselina (adipová)

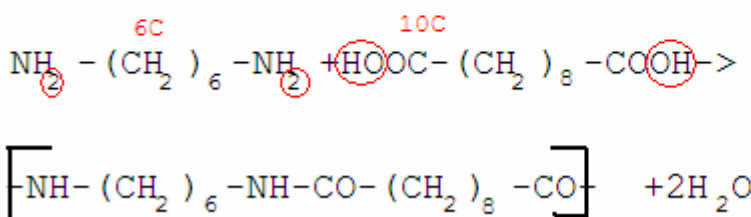
Kyselina adipová

hexan-1,6-diamin

Nylon 66 - podle počtu C

Kyselina sebaková

Nylon 610

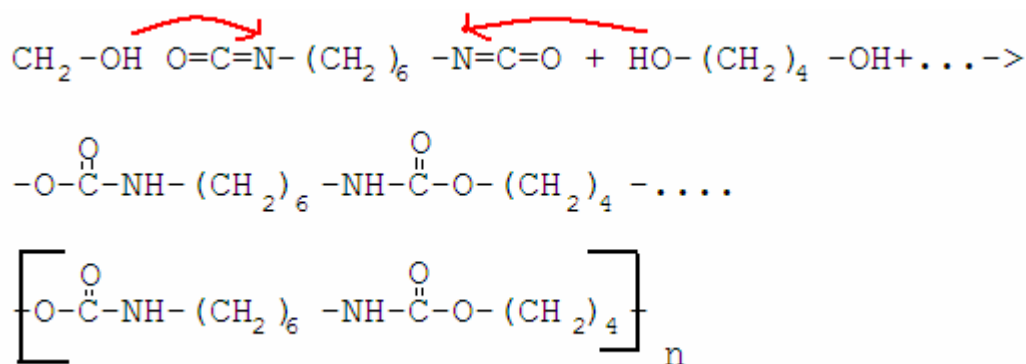
3. POLYADICE

Vzniká makromolekula adicí výchozích látek, nevznikají vedlejší produkty

POLYURETANY

Výchozí látky:

1,6hexandiizokyanatan	$O=C=N-CH_2-(CH_2)_4-CH_2-N=C=O$
butan-1,4-diol	$HO-CH_2-CH_2-CH_2-CH_2-OH$
etan-1,2-diol	$HO-CH_2-CH_2-OH$

- a) barex – odolná látka, pevná (dříve výroba pracovní obuvi)
 b) molitan – izolační materiál, textilní průmysl

4. PŘÍRODNÍ MODIFIKOVANÉ POLYMERY

Výchozí látka: **Celulóza** $(C_6H_{10}O_5)_x$

Výroba dřeva:

- sulfitový způsob $(Ca(HSO_3)_2)$
- sulfátový způsob $(NaOH + Na_2S)$

VULKÁNFÍBR

Papírová celulóza + $ZnCl_2$

- užití: elektroisolační materiál, textilní průmysl, dříve výroba kufrů

UMĚLÉ HEDVÁBÍ

a) měďnaté hedvábí

- $(C_6H_{10}O_5)_x + [Cu(NH_3)_4](OH)_2$
- celulóza + hydroxid tetraaminměďnatý, vzniklý roztok se protlačuje tryskami do srážecí lázně (H_2SO_4) -> vlákna - spřádání

b)viskózové hedvábí - celulóza + louh sodný->alkalicelulóza->+sirouhlík (CS₂) -> xantogenát celulózy + louh sodný -> viskóza

Viskóza: a) viskózové hedvábí (viskóza se protlačuje do srážecí lázně H₂SO₄, spřádání – vlákna). Textilní průmysl, kordové hedvábí

b) celofán (viskóza se protlačuje štěrbinou do srážecí lázně H₂SO₄ + Na₂SO₄, pak se odsiřuje louhem sodným -> promyje se vodou a vybělí se v chlornanu sodném NaClO – folie se stane čirou a průsvitnou. Dále se folie změkčuje glycerolem – tím získá folie ohebnost, větší pevnost v tahu, lepší mechanické vlastnosti). Změkčená folie se suší na válcích vyhřívaných horkou vodou. Pro zlepšení vodovzdornosti se folie povrchově upravuje nitrolaky – tím získá kromě vodovzdornosti i možnost svařování teplem

- **užití:** obalová technika v potravinářství

NITRÁTY CELULÓZY

Celulóza + nitrační směs (HNO₃+H₂SO₄) -> nitráty celulózy

Podle obsahu dusíku: a) střelná bavlna (12-14 % N₂)
b) kolodiová bavlna (10-12 % N₂)

Celuloid - využívá se kolodiová bavlna + změkčovadlo (kafr)
- termoplastická hmota, tvrdá, pružná, při 80 – 100 % se dá dobře tvarovat
- nevýhoda (snadná hořlavost)

- užití: obroučky brýlí, psací a kancelářské potřeby (pravítka), toaletní potřeby, zubní kartáčky, hřebeny, pouzdra na mýdla

ACETÁT CELULÓZY

Celulóza + anhydrit kyseliny octové ((CH₃CO)₂O) a) vybělení, promytí vodou, sušení
b) rozpustí se v acetonu, protlačuje se tryskami do srážecí lázně – horký vzduch – vlákno (acetátové hedvábí)

- užití: a) filmy (nehořlavá filmová podložka)
b) textilní průmysl

5. UMĚLÁ ROHOVINA

Kasein (bílkovina z mléka) – srážením z odstředěného kravského mléka formaldehyd. Změkčovadlo glycerol.

Kaseinová vlákna: kasein + alkalický louh -> srážecí lázeň (H₂SO₄+Na₂SO₄) – nevýhoda je malá pevnost.

- užití: knoflíky, ozdobné předměty, kuřácké potřeby

VLASTNOSTI PLASTŮ:

- a) malá hustota
- b) pevnost, pružnost závisí na pH a způsobu zpracování
- c) malá tepelná a elektrická vodivost
- d) snadno opracovatelné
- e) nízká cena
- f) chemicky odolné
- g) tepelná odolnost průměrná

SYNTETICKÁ VLÁKNA:

+	lehká pevná hydrofilní elastická odolávající molům	-	nepropustné pro vodní páry, vzduch různé kožní choroby hořlavé vysoký elektrický náboj (nepříznivě) působí na lidský organismus